

КУЛТУРА ПОЛИСА
УДК 32.019.5:316.48
ОНР

РАДОМИР М. МИЛАШИНОВИЋ
Факултет безбедности
Београд

УТИЦАЈ ПРОПАГАНДЕ НА БЕЗБЕДНОСНУ КУЛТУРУ ПОЈЕДИНЦА, ДРУШТВЕНИХ ГРУПА И ЕЛИТА

Сажетак: У овом раду аутор даје нов и оригиналан приступ разјашњавању веома важне и сложене проблематике везане за пропаганду и њен утицај на безбедносну културу као два важна чиниоца превенције друштвених односа, како на глобалном, тако и на регионалним и националним плановима. У раду се посебно апострофира субверзивни вид пропаганде и њен утицај на безбедносну културу појединца, друштвених група и нарочито друштвених елита као и потреба социјализације оних садржаја који су неопходни за нормално функционисање друштва. Преношење традиционалне безбедносне културе са старијих на млађе генерације у нашој средини испуњено је противречностима и конфузијама које су настале добрим делом као последица различитих видова пропаганде. Њих је неопходно разрешити почев од појмовних одређења културе и безбедности до идентификације појава, носилаца, узрока и последица који су везани за стање безбедносне културе. Само друштвено активан однос према овој проблематици довешће до акумулације безбедноснокултурног капитала од индивидуе до глобалног друштва.

Кључне речи: пропаганда, безбедност, култура, друштво, безбедносна култура, образовање, превенција, конфликти, друштвени сукоби, морал.

Увод

Радикализација друштвених проблема у свету и посебно у нашем друштву намеће потребу свестраног, дугорочног и студиозног приступа проблемима везаним за утицај различитих садржаја на поље безбедносне културе на свим плановима и нивоима и у свим срединама, посебно у сфери образовања, и то од основног до универзитетског. Одсуство садржаја (практичних и теоријских) везаних за ову проблематику и непостојање „добре воље” за њихову социјализацију, почев од индивидуе, преко породице и других друштвених „механизама”, условили су „плиму” драматичних догађаја који су оставили трагичне последице на безбедност у свету и посебно у нашем региону.

Сагледање проблема везаних за прожимање и утицај циљно осмишљених садржаја који су есенцијално пропагандног карактера и безбедносне културе могуће је у контексту познавања укупних међународних односа и напетости у њима које су произвеле низ нових фактора угрожавања права и слобода човека, али многих народа и држава у свету. То је добрим делом узроковано одсуством скрупула, односно безбедносне културе, поштовања међународноправне регулативе и, свакако, злоупотребом „права јачег”. Такође, одсуство толеранције и права другог на живот, рад, слободу добрим делом се тиче безбедносне културе појединца, група, центара моћи, креатора политике од опште, преко економске, војне и других.

Пошто је реч о комплексном проблему, ми ћемо се у овом раду бавити претежно безбедносном културом као фактором превенције друштвених конфликта, који су несумњиво једна од најупечатљивијих карактеристика историје људског друштва. Питање безбедносне културе је неоправдано занемарено не само у конфликтологији већ и у скоро свим хуманистичким дисциплинама, тако да ћемо покушати бар донекле надоместити инсуфицијентност у актуелној литератури. Тежиште је на објашњавању оних проблема који усложњавају питања безбедности у нас на унутрашњем плану, али и далеко шире. Бројност конфликта у свету и посебно у нашем региону захтевају један озбиљнији и

шири приступ сагледању њихових манифестација, док се неоправдано запостављају питања која су везана за њихово спречавање, односно превенцију. Ово је највише повезано и са питањем укупне политичке културе, у чијем миљеу се налазе и безбедносна култура и уопште култура, која има бројне димензије. То су традиција, наследство, национална култура, али и околности у којима човек живи и ради, као и све оно што произлази из понашања носилаца јавних функција, њихових особина, тежњи и сличних околности. Као последицу која проистиче из различитих виђења о истим догађајима, учачамо поплаву „истина” о узроцима трагичних сукоба на просторима бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије. Безочност, некултура, лицемерство доводе до социјализације лажи и сваљивања кривице на унапред одређеног кривца.

Због напред реченог у овом кратком раду настојаћемо да дамо увид и представу о стању безбедносне културе, чиме би се нужно морали бавити сви друштвени и државни субјекти, јер ситуација у свету и све оно што се догађа у сфери безбедности постављају ово питање у ред најпроблематичнијих.

Насловљена проблематика захтева прецизније одређивање теоријског оквира третмана пропаганде и, у том склопу, јасно дефинисање појмова који се најчешће употребљавају. С тим у вези, дефинисаће се појам и врсте пропаганде и непријатељске пропаганде, те неки сродни термини, као што су: агитација, идеолошко ратовање, идеолошка диверзија, индоктринација, испирање мозга, диверзија, гласине, међународна политичка комуникација, политички рат, политички виц, психолошки рат, реакционарна пропаганда и субверзија, који се у последње време често користе, понекад непрецизно, односно са недовољно јасним одређењем значења. То долази отуда што међу теоретичарима не постоји сагласност у погледу дефинисања појма пропаганде. Откако је 1622. године ушла у употребу као верски појам, *пропаганда* је постепено све више употребљавана као термин за означавање нових и разноврсних друштвених појава и активности, али такође и за означавање метода, техника и циљева. Оваква вишезначност, сувише општа или уска употреба, одразила се у теорији присуством изузетно великог броја дефиниција. Такође је, посебно у неким земљама, дошло до увођења многих сродних и изведених термина са специ-

фичним значењима. У пракси и, посебно, међународној комуникацији пропаганда је добијала изразито политички и идеолошки садржај и значај, скоро увек изражавајући класне интересе.

У третману ове проблематике у овом раду под појмом пропаганде се подразумева: планска и смишљена активност, као и сама техника, те активности на ширењу политичких, привредних, културних и других идеја, мишљења и поступака, са циљем утицаја на схватање и понашање људи.

Циљ овог третмана је, међутим, анализа субверзивне пропаганде, односно непријатељске пропаганде, као и садржаји и методи борбе против ње.

Непријатељска пропаганда је планска, организована и смишљена активност према грађанима неке државе у земљи и иностранству и широј светској јавности ради њиховог придобијања јавног мњења за политику и циљеве који су супротни основним вредностима одређеног друштва, за стварање неповерења код грађана у његову перспективу за подстицање дефетизма, отпора, идеолошке и политичке опозиције и сличних ставова, са циљем стварања предуслова за угрожавање или рушење Уставом утврђеног поретка.

Према изворима, пропаганда се дели на:

- белу пропаганду, када је њен извор познат;
- сиву пропаганду, када је извор полуприкривен и само посредним путем може да се закључи одакле потиче;
- црну пропаганду, када је извор прикривен или лажан.

Према садржини пропаганда се дели на: политичку, идеолошку, економску, научну, културну, спортску, туристичку итд. Треба нагласити да се једна садржина пропаганде никада не појављује у чистом облику.

Постоје такође поделе пропаганде на позитивну и негативну; прогресивну и реакционарну; ратну и мирнодопску. За ове потребе најбитније је одредити суштину и циљ одређене пропаганде, њен извор, степен истинитости њеног садржаја, као и чијим интересима и у какве сврхе служи.

Као методи ширења пропаганде користе се најразличитија средства:

- писана пропаганда врши се путем књига, штампе, памфлета, летака, реклама и других публикација и писаних материјала;
- визуелна пропаганда се врши путем фотографија, телевизије, карикатура, филмова, цртежа, симбола итд;
- усмена пропаганда се врши путем радија, путем говора, кроз непосредне контакте, предавања, манифестације, демонстрације, јавне изјаве итд.

Пропаганда се најчешће спроводи комбинацијом ових средстава.

Термини са сродним појмовним значењем

Агитација је организована активност појединаца, група, социјалних покрета, политичких партија и сличних организација, са циљем ширења одређених идеја за придобијање и подстицање људи да те идеје прихвате и остваре. За разлику од пропаганде, агитацију карактерише краткотрајност, непосредност и везаност за конкретну акцију. Она је део шире пропагандне активности. Идеолошко ратовање је одраз конфликта између ривалских система вредности, односно потреба за одбраном сопствених и нападом на вредности супротне политике, идеологије и стварности.

Она обухвата скуп активности усмерених на „масовну конверзију идеја”. Идеолошко ратовање обухвата употребу пропаганде, културних, образовних програма и пројеката размене, стране помоћи и других активности у циљу потискивања супротних и наметања сопствених идеолошких и друштвених вредности.

Идеолошка агресија је термин који је предложила совјетска делегација (1954. године) Генералној скупштини ОУН за означавање активности држава које:

- а) подржавају ратну пропаганду;
- б) подржавају пропаганду за употребу атомских, бактериолошких, хемијских и других средстава за масовно уништавање;
- в) помажу пропаганду фашистичконацистичких схватања и подстичу на расну и националну дискриминацију, мржњу и потчињавање других народа.

Овај совјетски предлог није усвојен и остао је у њиховој интерној употреби.

Идеолошка диверзија, као термин у широкој употреби у неким бившим социјалистичким земљама, означава „стварна или претпостављена настојања непријатеља да пропагандом утиче на трудбенике да се критички односе или поставе опозиционо, према социјалистичким идеолошким вредностима, или да се ове вредности минимизују и потцене”.

Индоктринација је организовани рад одређених снага у друштву (државни апарат, школе, црквене институције, партије, групе итд.) који се састоји у наметању одређених вредности или понашања, идеолошких концепата или доктрина, те подстицању на одређене акције. Представља шири појам од „пропаганде”.

Испирање мозга је психолошка техника за „реоријентацију” индивидуалног мишљења на предодређени начин. Термин потиче од кинеског колоквијализма („hsi nao” – испирање мозга). Синоним овог термина је „реконструкција мишљења”. „Испирање мозга” се спроводи кроз стратегију првог добијања признања (комбинацијом грубих и сложених психолошких метода) и процеса поновног васпитања (редукције), са циљем сламања усвојеног оквира мишљења и стварања новог.

Политички рат је термин који се употребљава у Великој Британији и САД да значи „планирано коришћење комуникација, политике и отворених акција, са циљем утицаја на емоције и односе изабраног аудиторijума, у правцу који би допринео постизању националних циљева државе која га води”.

Психолошки рат представља планирану активност која се спроводи политичким, економским, војним, интелектуалним и другим средствима, за време хладног рата, или мира, у циљу вршења притиска (најчешће у масовним размерама) на свест, психу и морал становништва и оружаних снага непријатеља, или потенцијалног непријатеља, као и да ојача и подигне морал у сопственој и савезничким земљама, или за постизање дипломатских циљева. Психолошки рат је знатно шири појам од пропаганде, мада се најчешће спроводи кроз идеолошке кампање и пропаганду, заснованим на брижљиво планираној стратегији и тактици усмереној на остваривање специфичних циљева. Често се спроводи на ограниченом нивоу у циљу обмањивања или збуњивања носилаца

политичког или војног одлучивања. Психолошки рат се водио и води се против Југославије у неслућеним размерама.

Међународна политичка комуникација је америчка термилошка кованица, сумаран израз који у себи обухвата појмове: „пропаганда”, „политичко ратовање” и „психолошко ратовање”.

Субверзија је организована активност усмерена против правног, политичког и друштвеног уређења једне земље, а спроводе је одређене државе, политичке организације, групе итд, са намером да промене постојећи систем власти и друштвеноекономски систем у некој земљи.

Диверзија је прикривена и смишљена акција срачуната на наносење материјалних штета и људских жртава, а такође и на вршење морално-психолошког притиска у ужим или ширим срединама, како у ратно тако и у мирнодопско време, са циљем да се постигну одређени психолошки ефекти (стварање страха, неповерења, несигурности, дефетизма и сличних осећања).

Реакционарна пропаганда је термин настао у Совјетском Савезу и био је саставни део политичког жаргона у земљама бившег Варшавског уговора, за означавање пропаганде из иностранства која долази са Запада, пре свега, САД. Синоним је за термин „империјалистичка пропаганда”.

Ширење гласина и пропагандни метод који се састоји у тенденциозном доношењу алармантних вести, полуистина, лажи и дезинформација. Може бити спонтано, организовано и комбиновано. Ефикасност гласина заснива се на неинформисаности, односно недовољној информисаности масовног медијума, ужих друштвених група или појединаца, о садржајима који се преносе, као и на феномен психичке потребе релаксације, психичког пражњења појединца, посебно када су у питању „поверљиве” вести. Гласине нарочито користи непријатељ, или потенцијални непријатељ за ширење своје „крне” пропаганде. Због чињенице да је иницијатор гласина најчешће прикривен, као и због брзог ширења („ефекат мултипликације”), гласине је веома тешко подврћи друштвеној контроли. Као најбољи метод спречавања гласина у пракси показало се благовремено, потпуно и истинито информисање јавног мњења.

Тенденциозни политички виц је метод пропаганде усмерене на компромитовање, ниподаштавање, вређање и рушење угледа политичких личности, народа и народности, друштвенополитичког система, државних и друштвенополитичких институција, појединих акција итд. Као и код гласина, аутори тенденциозних политичких вицева прикривени су, а њихово ширење најчешће се врши усменим путем.

Динамични и противречни процеси у међународној заједници подстичу брзе промене у односима снага у свету. Са друге стране, огромно су посрнуле снаге које се боре за мир, равноправну сарадњу на принципима мирољубиве коегзистенције и за демократизацију међународних економских и политичких односа.

У општим настојањима да очувају већ стечене и прошире сопствене сфере утицаја, а да при томе избегну директну војну конфронтацију, која би могла довести до несагледивих последица, западне силе примењују разноврсне облике стратешког наступања.

Суштина ове стратегије је у томе да се жељени резултати постигну без глобалне употребе војне силе, применом разних видова притисака непријатељском пропагандом и другим видовима субверзивног деловања. Као почетна, а неретко и једина фаза, у оквиру те стратегије – пропаганда заузима изузетно значајно место.

Према Југославији, некада најистакнутијој земљи несврстаног света, најчешће примењиван вид субверзије јесте непријатељска пропаганда. Она је прилагођена конкретним потребама одређене политике, крајњим циљевима снага које је спроводе, или стоје иза ње, и могућностима које те снаге имају. Њено опште обележје се манифестује кроз примену политике „двоструких стандарда”, чија је суштина у томе да се циљеви постигну применом различитих субверзивних активности, које одударају од званично прокламоване политике и стања билатералних и ширих међународних односа.

Не одричући се својих крајњих циљева, у оквиру опште стратегије стварање тзв. новог светског поретка, односно подјармљивања највећег броја земаља, најмоћније земље Запада широко користе разноврсне облике пропаганде за постизање одређених

циљева, односно стварање предуслова за друге субверзивне активности. Те активности се спроводе стално, комбиновањем различитих метода (веома перфидних, финих, наизглед неутралних), а понекад прерастају у праве кампање. Према нашој земљи користе се и грубе методе („црна пропаганда”), јер је она отворена државна заједница и унутар себе и према свету. Због тога, грубе и неодмерене лажи о нама производе ефекте које носиоци непријатељске пропаганде желе постићи. Основни циљеви су јој да усмерава понашање и свест појединаца и друштвених група у жељеном правцу. Путем пропаганде, кроз систематску индоктринацију јавног мњења, тежи се постизању, односно очувању оних друштвених вредности које заговара и брани одређена политика.

Манипулисање сопственим и иностраним јавним мњењима најчешће се спроводи кроз селекцију доступних информација, лансирањем дезинформација, полустина и лажи, прећуткивањем вести за које се оцени да су неповољне, пристрасним тумачењем, натурањем и честим понављањем одређених садржаја и другим механизмима првенствено психолошког деловања преко средстава масовних комуникација и кроз друге облике монопола над информацијама.

Укупна пропагандна активност налази се у сталном порасту. Искључивост, нетолеранција и агресивност, које се манифестују кроз пропаганду, често доводе до стварања кризних жаришта. Полази се од претпоставки да се жељени циљеви у садашњим односима снага могу у потпуности или делимично постићи и силом без насиља, пропагандом као „ненасилном агесијом”, прихватљивијом алтернативом од директне конфронтације, односно једном од „најмање узнемиравајућих облика међународних конфликата”. Од оваквих схватања посебно полази пропагирање тзв. слободне циркулације идеја и људи.

Према бившој Југославији су, такође, биле усмерене и пропагандносубверзивне активности других, специфичних политичких концепата, посебно пропаганда верских „идеологија” (римокатоличка и исламска верска заједница или одређене секте) често се повезују са другим „лаичким” платформама које имају за циљ подривање земље. Привидно се бавећи теолошким питањима, активност верских заједница у бити своје садржине, неретко и отворено, садрже и најконкретније политичке циљеве.

Укупну пропагандносубверзивну активност против некадашње Југославије и неких других земаља карактерише изразита офанзивност и организованост, као стална оријентација земаља, организација и снага које је спроводе. Обим овакве делатности одређен је пре свега, конкретним текућим и дугорочним стратешким политичким циљевима.

Готово сви актуелни друштвенополитички догађаји у нашој земљи и, посебно, значајнија међународна збивања, у којима је бивша Југославија играла активнију стваралачку улогу, могу послужити за анализу офанзивних противмера поменутих снага на пропагандном плану или шире. Драстичан пример представља „случај Маркале”, који је био повод завођења злочиначких санкција, а што је послужило и као исфабриковани повод за покретање нечувене кампање најширих размера, што је јасно показало деловање механизма црне пропагандне субверзије, изванредну организованост привидно неповезаних и „независних” носилаца такве активности, усклађеност и темпирање појединачних маневара, тактичке финесе у вођењу кампање, међународне везе одређених кругова итд. Ова темпирана и отворена кампања води се већ дуже време и у њу су укључене (са различитих аспеката и циљева) скоро све структуре непријатеља Србије у иностранству и земљи. Организованост пропагандносубверзивне активности манифестује се кроз планирање и програмирање подривачких, идеолошких и других садржаја, концентрацију њених носилаца, финансијских средстава, тактичку и стратешку синхронизацију, усклађену примену појединих пропагандних метода, технике и слично. У констелацији постојећих односа у међународној заједници и механизму узајамне повезаности унутар доминантних снага, ове карактеристике добијају шире димензије групне субверзије, уз координацију свих битнијих компоненти усмерених на остваривање ефикасности такве активности.

Поред централа у матичним државама, у којима се планира, организује и финансира субверзивна пропаганда, оперативни део ове активности спроводи се из камуфлираних, полувзвичних или официјалних центара у неким приграничним или европским земљама – као и из разноврсних центара на територији бивше Југославије (најчешће информативни центри, културне установе и дипломатскоконзуларна представништва, а касније и неке невладине организације).

Једна од битних карактеристика пропагандосубверзивне активности против бивше СРЈ јесте велики број носилаца таквих дејстава, не само у смислу бројности субјеката који у њој непосредно или посредно учествују – већ и по бројности друштвених структура, међусобно различитих по низу елемената. Ти носиоци се могу поделити на наднационалне и националне структуре.

Интеграциони друштвени процеси у области међународних политичких, економских, идеолошких, културних и других односа, све више резултују стварањем веза и међуакција које прерастају националне оквира појединачних држава или уже регионалне границе. Неки од оних процеса имају дугу традицију (верска експанзија), док су други углавном последица савремених друштвених токова.

Дипломатски представници земаља чланица НАТОУговора састају се редовно и поводом важнијих друштвенополитичких догађаја, ради адекватног реаговања и усаглашавања ставова и акција. Није без значаја нагласити да се састанци ових представника НАТОа паралелно одвијају на више нивоа – од амбасадора, војних аташеа, политичких саветника до нивоа секретара. То указује да се постављени задаци веома детаљно планирају и на тактичком плану. Најчешће планиране заједничке мере јесу пропагандносубверзивног карактера.

НАТО се веома ретко појављује као директни носилац пропагандно-субверзивне активности, мада се и то догађа. Ова војнополитичка групација, под водећом улогом САД, претежно се појављује као иницијатор, организатор, координатор и финансијер пропагандносубверзивне активности, а као директни реализатори таквих активности поједине земље, одређене државне структуре, организације и друге институције.

Пропаганда је једна од битнијих компоненти политике сваке земље. Због тога се за њене потребе улажу огромна материјална средства, школују специјални кадрови, обезбеђује најсавременија техничка опрема, формирају посебне институције, организације и сличне установе. Користе се најсавременија научна и техничка достигнућа за реализацију појединих акција. У појединим земљама постоје и министарства за пропаганду или посебни апа-

рати састављени од дипломата, историчара, публициста, психолога, социолога, статистичара итд.

Подаци о конкретним сумама које поједине земље улажу у пропагандну делатност нису доступни јавности, нити се могу прецизно реконструисати, јер, поред директног финансирања институција у чијој се надлежности налази пропаганда, средства се дају и установама чија делатност није примарно пропагандистичка, већ се посредним путем, кроз обављање редовне делатности, остварују пропагандни и идеолошки ефекти. Обавештајне службе у овом смислу посебно дотирају поједине активности, институције, али и појединце.

У западним земљама пропагандне институције добијају новчану помоћ од влада својих земаља, или посредним путем од неких фондација, удружења и силних организација. Међутим, немогуће је похватати све нити и бројне међуфакторе који се користе у финансирању пропаганде. У сваком случају, средства која се улажу у пропагандне активности огромна су, јер је реч о активностима које изискују знатна материјална средства.

Према подацима који су публиковани још 1958. године, америчка влада је одобрила милијарду долара за међународну пропаганду. Имајући у виду да је од тада прошло педесет година, може се само претпоставити да садашња улагања у пропагандну делатност САД која су намењена иностранству представљају фантастичне цифре.

У новинским агенцијама су такође концентрисана огромна финансијска средства за пропаганду, што, са друге стране, игра велику улогу у остваривању монопола у информисању светске јавности. Свакодневно се преко ових агенција пренесу милиони речи и десетине хиљада информација, које преузимају мањи и сиромашнији листови, радијске и телевизијске станице широм света.

Пропагандносубверзивна активност, као посебан облик и најчешће примењивана непријатељска делатност, има своје специфичне методе изражавања и одвијања – мада је најчешће пратеће средство у односу на укупност непријатељских манифестација и главна средства преко којих се изводе. С правом је констатовано: „Пропаганда није замена за оружане снаге, она их само

допуњава.” Чињеница је да се пропаганда увек спроводи у комбинацији са другим активностима: политичким, идеолошким, обавештајним, економским, војним, психолошким итд. и да је само „формацијски” организована на самосталним основама. Таква укупност активности, са варијацијама у конкретној садржини, у многим земљама има своје посебно терминолошко одређење (у САД: „међународна политичка комуникација” и „специјални рат”, у појмовној варијанти Пентагона, Великој Британији: „политички рат” итд). Оваква терминологија се често избегава у јавности, осим у ретким изузецима када се говори о делатности противника, али је скоро одомаћена у интерној употреби и за сопствену активност. За овакву укупност субверзивне активности код нас још није усвојен јединствени термин. Покушало се са преузимањем америчке кованице „специјални рат”, али се тај термин више односи на војну садржину и не одржава сву ширину непријатељске активности. Такође се баратало метафорама „V и VI колона”, али се ти термини више односе на носиоце, а не и на методе и форме непријатељске активности, као и на њихову садржину.

У анализи, због тога, постоји тешкоћа строгог одвијања посебних метода и форми пропагандносубверзивне активности у ужем смислу, од других са којим је комбинована у садржинском и формалном комплексу. Неки од метода су специфични, па и типични за њено испољавање, док су други заједнички и за више различитих облика непријатељске активности. Нагласак је на коришћењу средстава јавног информисања, контактима са грађанима, коришћењу билатералне сарадње и неке друге облике.

Све ово носи опасност за безбедност сваке земље, сваког народа и сваког човека у свету и даје овом проблему посебно значење и вредност.

Културологија, као ни друге хуманистичке дисциплине, не бави се посебно и темељито безбедносном културом и пропагандним утицајима на њу. Јасно је да је овде на делу (када је реч о безбедносној култури) сублимација два појма, и то: „безбедности” и „културе”, који омеђавају поље интересовања, али сами по себи не објашњавају суштину проблема. Сама култура као општи појам скоро се нигде прецизно не дефинише, већ представља широку лепезу тумачења и разјашњења, због чега их је неопходно ин-

терпретирати, и то почев од њене теоријске генезе. Реч „култура” везује се за латински језик, мада је то само лексичко порекло термина. О овом феномену и његовом пореклу, садржају, значењу и разноврсним манифестацијама говорило се у различитим срединама и у најстаријим писаним и материјалним садржајима, да би каснијим интерпретацијама доживео своју посебност и разноврсне теоријске третмане. Већина реномираних културолога саму реч „култура” изводе из латинског глагола „colere”, чије је основно значење: „узгајати, обрађивати земљу”, одакле и потиче *cultus agri* или *cultura agri*, односно агрокултура, то јест пољопривреда. Чувени римски филозоф и говорник Цицерон у Посланицама Тускуланцима, за чије се име везује порекло речи „култура”, говори о култури људске душе, па је зато и назива *cultura animi* (*philosophia cultura animi est!*). Међутим, чињеница је да су појам културе употребљавали још софисти, према којима је Платон (IV век пне.) имао веома негативан однос, називајући их „лажним учитељима”. И поред тога, савремена културолошка мисао истиче да западна цивилизација управо софистима дугује прва размишљања и први појам о култури. Разбијајући илузију традиционалног схватања, по којем се „човек може процењивати једино према социјалном пореклу и генетској предиспозицији, урођености”, софисти су човека посматрали као динамично, а не статично биће, за чији је успешан „развој морају стећи диспозиције, знање и добар васпитач – није култура само оно што добијемо наслеђем, пореклом, но и оно што учинимо од наслеђених диспозиција, као и од традиције и садашњости”.

Не улазећи у анализу историјског развоја теоријског третмана појма културе, морамо констатовати да је софистички приступ и даље релевантан. На европском простору овај појам се одомаћио после вишевековне мисаоне празнине – тек у осамнаестом веку са штампањем Аделунгове (Johann Christoph Adelung) књиге Историја културе (1782). Већ идуће године овај израз улази у речнике и има две семантичке нијансе. „С првом се срећемо код Хумболта, који под културом разуме владавину човека над природом, користећи науку и занатска искуства; то је техничка култура (цивилизација) означавајући техничке, практичне моћи човека. Друга нијанса односи се на културу као скуп друштвеног и духовног богатства човека, на његов интелект.” Истини за вољу,

овакво схватање културе ослањало се на нешто ранија тумачења која су, почетком истог века, дали мислиоци попут Ђамбатисте Вика и Јохана Хердера, који су истицали да је, за разлику од света природе „где само Бог, једини креатор тог света”, може „са сигурношћу знати”, културу, свет човеков и да он може дати одговор на тајне које истражује. „Човеково осећање несавршенства и осећање слободе основни су пресудни услови за настанак и развој људске културе”, сматра Хердер. Монтескјево пренаглашавање геоклиматских фактора као примарних чинилаца културног развоја (О духу закона, 1748.) наишло је, посебно код Волтера, на оспоравање и он истиче да не природа, већ култура даје различите плодове. По Русоу развој цивилизације поништава природу (види је као деградацију), док је култура пориче. О односу природе и културе Русо закључује оспоравањем друштва које не прихвата „природни поредак”. На питање шта је култура Фридрих Ниче даје одговор да је она пре свега „јединство уметничког стила у свим животним испољавањима једног народа” и да је „разноликост која се слива у јединство стила” претпоставка сваке културе. „Он своје поимање културе ослања на мисао Хелена, који су сматрали да је она израз сагласности између живота мишљења и тења.”

Од бројних савремених схватања појма културе за нашу тематику чини се најрелевантнијим оно које даје Маркузе, који каже да је она „више од обичне идеологије” и дефинише је као „процес хуманизације окарактерисан колективним напорима да се очува људски живот ... да се учврсти производна организација друштва, развију духовне способности људи и смање и сублимирају агресије, насиље и беда”. Чини се да Маркузе далеко боље од других објашњава разлике између културе и цивилизације, где прву третира као царство слободе, а другу као царство нужности. Он културу доживљава као духовни рад, слободу, дух и неоперациони рад, док је цивилизација материјални рад, нужност, радни дан, друштвено потребни рад и понашање, операционално мишљење. У вези са оваквим тумачењем Р. Божовић истиче како „изгледа да се не претерује кад се тврди да је технократска моћ императивно захтевала културу за себе, да је стави у своју службу”. Тако је и дошло до тога да је, у име продуктивности и профита, културу „прогутао” индустријализам савремене цивилизације.

Ова „дезинтегрисана” култура, ван аутономије, постаје средство цивилизације. Штавише, она постаје и средство „завођења реда”, „потчињавања”.

Култура је у директној корелацији са моралом и, како истиче Р. Лукић, „морал израста у једној датој конкретној култури, те и носи њен конкретни печат”. Механизам утицаја културе на изградњу морала није довољно проучен и постоје различита гледишта о њему. Можда је најближе истини оно према којем се у једном типу културе ствара и један посебан основни тип личности који јој одговара, основна личност. Таква личност онда изграђује и одговарајући тип морала и целе културе, чији су делови слични. Наравно, то није потпуно објашњење. Али, у сваком случају, чињеница је да је култура ”средина у којој се морал обликује и да она ту знатно утиче”. Овде бисмо морали истаћи и чињеницу да низ других чинилаца поред капиталног утицаја културе, доприносе формирању духовног живота индивидуе, група и друштва уопште. То су пре свега наука, обичаји, вера, филозофија, традиционална култура и обичаји, образовање, васпитање, уметност, право и слично.

Разлике унутар друштва од великог су значаја за његову културу, посебно безбедносну. Навике и обавезе на нивоу међусарадње унутар једног друштва, али и између субјеката међународне заједнице, такође су битан фактор безбедносне културе. Друштва у којима је формирана свест да се безбедносни интерес појединца подудара са интересом целине, и обратно, сигурнија су и заштићенија, односно, мање су рањива на изазове и претње. У друштвима са дивергентним, односно супротстављеним интересима то директно и посредно утиче на безбедносну културу као самозаштитни механизам. Морал и култура се прожимају и одражавају не само на безбедносну већ и на привредну, политичку, културну и многе друге друштвене сфере у којима нису увек присутни процеси сарадње већ и конфликта. Процес сарадње је најповољнији за изградњу безбедносне културе и превенције друштвених конфликта. На крају, у слободним и безбедним друштвима људи се нужно морају ослањати једни на друге и признавати међусобне квалитете, а тиме и својства моралних субјеката и стварати сигурне амбијенте за развој и напредак. Супротно овоме, „процес сукоба и борбе теже да раздвоје у различите, па и супро-

тне заједнице, при чему свака од њих свој сопствени, независни морал, не признајући једна другу. Кад су сукоби и борба блажи, они теже да доведу до удаљавања људи и њихових заједница, тако да једни према другима постају морално равнодушни, што утиче на непостојање било каквог морала који би регулисао њихове мањевише непостојеће односе. Уколико су, пак, сукоби и борба оштрији, утолико се више ствара ‘обрнути’ морал, против-морал, који је већ поменут, тј. морал који је супротан моралу који важи за чланове моралне скупине постаје морално обавезно чинити према члановима скупине с којом се налази у сукобу или борби.”

У свим облицима конфликтности, поред нечег што је колико-толико нормативизовано, било кроз обичајно или позитивно право, морал мора имати и културно нормативну утемељеност. Без тога долази до злочина, нечовечног, неморалног и апсурдног понашања, најчешће кроз пустошење, страдање недужних, етничка чишћења, геноцид, девастацију природне средине и људских станишта.

О политичкој култури у савременим условима није могуће компетентно говорити без дубљег познавање њеног историјског развоја. Још се у златном Перикловом добу знало како један од главних атрибута у функционисању државе треба да буде свестрано образовање и развој грађана; како је њена обавеза да сноси трошкове за те сврхе. Ако је та констатација дата пре два и по миленијума, онда зачуђује чињеница да се не укључује свака институција или организација у подизање и безбедносне и политичке и опште културе.

Исто као појам културе, и појам безбедности није могуће прецизно дефинисати. Он је по својим садржајима и значењима, поред сложености, и веома разуђен, тако да мора бити праћен кроз историјски развој, при чему се са техникотехнолошким и научним напретком човечанства и порастом људских моћи стално усложњавао како по свом садржају тако и као функција и организација. То је условљено веома ретким изостанцима чинилаца који су угрожавали живот човека, као и разлога који су доводили до сталних сукоба међу људима. Ни културни развој на општем плану није био у могућности да делује као битан превентивни фактор

у смислу смањења или елиминисања носиоца и облика угрожавања безбедности појединаца, група, народа и друштва. Према мишљењу С. Хантингтона (Huntington P. Samuel) субјекти светске политике у будућности неће бити државе, војнополитички блокови, народи, нације, класе, идеолошке групације, већ различите, односно „конкурентне цивилизације”. Он сматра да је ривалство супер сила надомештено ривалством цивилизација, које су вишебројне и углавном их идентификује по религијској припадности. По њему религија психолошки односно безбедоноснокултуролошки пружа психолошки најверљивије оправдање, које не само да подстиче већ доводи до стања свести безусловне борбе против безбожника. Супериорна материјална моћ Запада и супериорна култура (Кина, Исток) неизбежно доводе до будућих ратова.

Још је Хегел у својој Логици истицао да свака научна дисциплина мора имати јасан, прецизан и разумљив појам. Уколико то нема или није могуће учинити, онда то није наука нити може бити научна дисциплина. Због тога је тешко сложити се са оним теоретичарима који тврде да је појам безбедности „именица, и то апстрактна, односно мисаона именица која није материјалне природе, дакле не може се описати, већ се само осећа и замишља”. Тачно је да је ово сложен појам, али га је могуће објаснити, истина, са становишта филозофије, психологије, социологије, безбедносних наука, политикологије, правних, природноправних, историјских, војних и неких егзактних наука. Пошто би то захтевало широку елаборацију, ми ћемо у овом раду дати дефиниције које су прихваћене у енциклопедијским издањима. Тако, на пример, у Малој политичкој енциклопедији се наводи да „безбедност у најширем политичкоправном смислу обухвата мере и активности чувања и заштите од угрожавања независности и интегритета једне земље (државе, нације) и унутрашњег уставног и правног поретка. У првом случају се говори о спољној, а у другом о унутрашњој безбедности.” Ова дефиниција се допуњава и поделом према објекту заштите и наводи се национална, јавна, колективна, лична и имовинска безбедност. Очигледно је да је реч о класичном и традиционалном поимању безбедности, где се апострофира национално и државно, дакле, постављају се јасне „међе” и државна ингеренција.

У Војном лексикону се наводи да безбедност можемо дефинисати према односу и стварном значењу као стање, организацију и функцију, с тим што „безбедност као стање представља заштићеност неког добра, вредности и тековине неког друштва”. У политичкобезбедносном смислу она обухвата целокупну заштићеност државе од свих видова субверзивне делатности спољног и унутрашњег непријатеља и других штетних делатности и утицаја. С обзиром на опасности које носе делатности спољног и унутрашњег непријатеља, безбедност може бити спољна и унутрашња. Спољна безбедност се односи на независност, суверенитет и територијални интегритет државе, а унутрашња на несметано функционисање конкретног уставног поретка, односно друштвенополитичког, економског и правног система и заштићености других добара, вредности и објеката заштите. Као механизам заштите, безбедност има различите облике организационих форми (друштвених и друштвених органа и организација) и различитих обележја заснованих и регулисаних уставним и другим законским актима или одлукама политичких власти.

Као функција безбедност је нераздвојни атрибут државе, без обзира на карактер уређења, политички систем и облик власти. У реализацији безбедности као стања, организације и функције у обезбеђењу спољне и унутрашње заштићености државе и друштва истовремено учествују сви субјекти безбедности, као и други друштвени субјекти (невладине организације и агенције).

Сваки од ових субјеката представљају истовремено целину за себе, али су и у комплементарном односу као посебна безбедност у односу на општу безбедност као целину.

Поред ових постоји безбедност у техничком смислу – безбедност саобраћаја, безбедност веза и слично.

И једна и друга дефиниција представљају поимање безбедности у датом времену (друга половина XX века) у ондашњој констелацији односа у свету. Са променама које су наступиле на глобалном, политичком, економском, идеолошком и војном плану, и на безбедност као својеврсни и веома сложени феномен гледа се не више и само са становишта колективне, националне и државне, већ увелико са аспекта људске безбедности, односно човека, његових права и слобода – дакле, са становишта које го-

вори о грађанину света, а не припаднику одређене нације или државе. То никако не значи да је држава изгубила атрибут безбедности као функције и организације, али да је то умногоме постала ствар светске заједнице.

Безбедносна култура, зависно од својих садржаја, може бити веома снажан превентивни чинилац у спречавању друштвених сукоба различитих врста. Фактор толеранције, високе свести, морала и моралних кодекса, као и преношена култура и традиција, представљају битне детерминанте понашања субјеката сукоба. С друге стране, културни обрасци такође могу да условљавају непријатељства, које се најчешће манифестују кроз латентне до најекстремнијих видова конфликта. Култура најчешће даје обрасце, а често и „готове дефиниције” о нечему што је заједничко за глобални колективитет, поготову када је реч о конкретном фактору угрожавања безбедности у свету, попут тероризма, чији је креатор и реализатор ”Ал каида”, и такав образац се жели наметнути „и њима и нама”, при чему се пренаглашавају културне, цивилизацијске, моралне и друге особености, што често има као последицу омасовљење супротстављених страна и заоштравање сукоба. На такав начин врши се „производња непријатеља” и ствара осећај несигурности у целом свету. Увек и за све бити у праву на основама снаге, моћи, дирижизма, осиноности, безобзирности не доприноси разјашњењу суштине многих безбедносних проблема нити доприноси обogaћивању садржаја безбедносне културе у свету. Потреба да се по сваку цену наметне „мишљење туђом главом” доводи до супротних ефеката у већини земаља света, иако се то јавно, декларативно не „демонстрира”.

С обзиром на то да су од почетка осамдесетих година прошлог века на пројекту односно плану за нови светски поредак биле ангажоване веома респектабилне интелектуалне снаге, скоро је невероватно да бројне противречности и разнородности у свету нису узимане као препрека за стварање предуслова за нови свет и односе у њему. Фаворизовањем економских чинилаца, миљеа културних поља, нису заузела оно место у „ПРОЈЕКТУ” која им по важности објективно припадају. Међутим нешто раније је (1975) Крозијер (Michel Crozier) указао на то да извор болести западног, односно европског друштва лежи у „радикалној идеологији, у европској радничкој политици и у свету културе”.

Истина је да је криза демократије и сужавање економске слободе директно и посредно утицало и на друге видове слободе, а посебно на културну сферу. Ово се одразило на поларизације у многим националним оквирима, нарочито у земљама тзв. транзиције, али је попримило и светске димензије. У вези са овим Хантингтон, за разлику од већине својих савременика, не даје примат економским или идеолошким, већ управо културалним факторима. Он говори о културним и цивилизацијским идентитетима што ће у будућности доводити до сукоба цивилизација, који ће доминирати светском политиком и биће истовремено последња фаза у еволуцији сукоба.

Мада врло песимистички говори о будућности и неминовности сукоба, Хантингтон наводи и могућност њиховог избегавања у XXI веку, и то апострофирајући углавном факторе који се тичу безбедности културе, а то су: прихватање светске мултикултуралности, мирног суживота, и трагање за оним што је заједничко и јединствено у свим цивилизацијама. Тај конструктивни курс представља одбацивање универзализма, прихватање различитости и трагање за заједничким особинама. Уз правило о удруживању и правима о заједничком поседовању, треће правило за мир у мултицивилизацијском свету јесте правило заједничких особина: народи свих цивилизација требало би да траже и покушавају проширити вредности, институције и праксу што их заједнички деле с народима других цивилизација. У новој ери сукоби цивилизација представљају највећу препреку светском миру, а међународни систем који се базира на цивилизацијама најбоља је заштита од светског рата. Предуслов свему овоме лежи у разумевању, уважавању према особеностима других, њиховој култури, филозофији, вери, обичајима, традицији и, свакако, уздржавање од посезања силом на њихов територијални интегритет, национални суверенитет, а поготово материјална и културна богатства.

На жалост, све ово је надомештено поплавом супкултуре, иза чега стоје застрашујући механизми хиперпродукције лажи и најсавременија цивилизацијска достигнућа за вођење информативно-пропагандних операција, које неки теоретичари називају трећим светским ратом. Такав рат користи свакојаке отровне туђинске хемикалије, које загађују и душу и тело и природу, јер измењена свест није у стању да реалистично сагледа свет у којем живи.

У вези са таквим деловањем, говорећи о савременом свету, В. Јеротић истиче: „Никакво чудо да у данашњем свету насиља, подмуклих завера, злокобних властољубивих тежњи управљања народима ‘из једног центра’, нагло расте фундаменталистички покрет, првенствено у све три монотеистичке религије, које, уосталом, већ више од три хиљаде година стварају историју света – као природна одбрана оболелог организма човечанства. И док је на једној страни безброј људи, истих цивилизација, тзв. стандарда живљења, као и сваковрсних празних и празњикавих идеја и идеологија, на другој страни расте број ‘фундаменталиста’ – муслиманских, ционистичких, римокатоличких, протестантских и православних. Насупрот неуспелим ‘интернационалистичким’ покретима у свету, као што су комунистички, технолошки, окултни (у које убрајам приличан број сладуњавих или одвратних ‘Коктела’, сачињених синкретистички, од разних религија и достигнућа науке), израстају, попут огромних печурки, тврди, нетрпељиви и фанатични национализми амалгамисани са одговарајућим исповедањем неке од монотеистичких религија. Видели смо већ да колико год овакви фундаменталисти били одбојни и неприступачни свим цивилизованим, па и културним људима света, који их се клоне, и плаше, фундаменталистички покрет је реактивне природе, одговор човека светској владавини Касе, или новог, а увек актуелног ‘Златног телета’, у ствари покушај супротстављања Великом инквизитору, који опет једном, али сада још на перфиднији начин, нуди човеку, нацијама и целом свету – хлеба уместо слободе.”

Овде се намеће и питање да ли је „нуђење хлеба” само параван иза којег се налази тама још веће беде и сиромаштва за више од једне половине светске популације. Судићи по неумољивом језику бројки, није у питању само тешко сналажење у условима силом наметнуте нове демократије и права човека, већ и лажна обећања материјалног благостања за све послушне у свету, који су очигледно гурнути, уместо у „светлу”, у крајње неизвесну будућност и у потпуно зависност од сваким даном све јачих центара економске, војне и политичке моћи. Крајње селективни, уцењивачки и претећи интеграциони процеси лишени елементарне културе, па и пристојности о томе речито говоре.

У укупној теоријској обради проблема конфликта највећа пажња се уобичајено поклања питањима узрока и динамике посебно насилних сукоба, њихових предвиђања, као и начина решења већ постојећих. Међутим, недовољно се пажње поклања оним чиниоцима који могу успешно превенити исте. Томе је основни разлог непостојање добре воље да се оним средствима и методама којима располаже међународна заједница правремено интервенише како би се извршила „сондажа” и „снимање терена”, и наговориле или „приморале” стране у потенцијалном или могућем сукобу на процес трагања за миром. Тачно је да нису тако често изоловани или самоникли обрачуни и да они скоро увек имају шире димензије, али, најчешће касније, и друге реперкусије у којима се накнадно препознају интереси и вредности снага које их охрабрују или подстичу. То је видљиво и по мировним иницијативама, које су често отворено лицемерне, са обланама које прикривају суштину ствари и проблема. То се најбоље могло уочити кроз све оно што се последњих деценија дешавало на југословенским подручјима, где смо, поред осталог, били сведоци и вољни и невољни судеоници вулгарних манифестација не само домаће безбедности, већ и спољне некултуре у скоро сваком погледу. Носећи по оној народној „у једној руци сламу, а у другој ватру” тешко је било „миротворце” и „трагаоце за миром” разликовати од оних који су расприривали ратне пожаре. Ово говори о томе да су многе националне државе лишене адекватне безбедносне културе и других превентивних механизма, као и сама међународна заједница са својом укупном „инфраструктуром”: политичком, обавештајном, дипломатском, комуникацијском, војном, економском итд. Због тога се са разлогом доводе у питање све оне прокламоване идеје, стратегије, теоријски и практични „подухвати” на плану стварања бесконфликтног света, односно, теорија о „крају историје”, с једне стране, и лицемерна констатација о очигледности „реализације империјалног рата”, са друге, код истог аутора, на доста препотентан и осيون начин потврђују чињеницу одсуства интелектуалног поштења, а тиме и елементарне безбедносне културе чак и у круговима „светске научне елите”.

Данашњи свет је суочен са низом нових безбедоносних изазова, посебно оних који се тичу масовности терористичких акција

и нових видова транснационалног организованог криминала, што све захтева нови приступ и облике супротстављања, при чему су превентивне стратегије, концепције и конкретне мере примарне. Образовање је једно од кључних питања, чиме би се умногоме допринело подизању безбедносне културе, док би општа стандардизација, која би имала не само заједничке већ и посебне – регионалне и националне особености, била приоритетан задатак. Ово би зависило од чинилаца угрожавања појединих средина. Тиме би се избегли двоструки стандарди у погледу многих конфликта, различитост приступа, квалификација и третмана. Ово тим пре што је тероризам постао проблем целог света и што има транснационални карактер, тако да ова појава као нови вид ратовања не може имати неку посебност, као, на пример, косовски, чеченски, ирански, енглески, шпански, амерички и слично. Тиме би се избегла логистичка подршка, чији би носиоци биле поједине државе или утицајни центри финансијске моћи којима одговара конфликтност у свету. Исти законски, политички и сваки други приступ треба узети као основну превентивну меру и безусловну сарадњу свих субјеката међународне заједнице.

Пошто су конфликти неизбежни пратилац свих савремених друштава, са мањим или већим интензитетом, нестанком традиционалних, изолованих друштава они попримају планетарне размере. В. Гоати истиче неопходност постојања сталних институција чији би искључиви задатак био регулисање сукоба. „Постоје различити начини регулисања друштвених конфликта. Намерно употребљавамо термин ‘регулисање’, а не ‘решавање’, јер овај други термин асоцира на окончање конфликта, што се у стварности веома ретко догађа.” Овде је цитирани аутор у праву, поготово када се имају у виду они сукоби у којима су препознати субјекти у њему и његов интензитет, али је тачно и то да се многи конфликти могу предупредити правременим реаговањем, а посебно активношћу институција попут међународних организација, и то у виду препорука, декларација, посредовања и на друге начине.

Не улазећи у приступе и типологију коју дају различити аутори у односу на регулисање конфликта, напори би требало да буду далеко више усмерени на питања како унапредити политичку и безбедносну културу, пошто ова друга произлази из крила прве. Нужно је да и једну и другу води свака институција и ор-

ганизација, као и други друштвени елементи који брину о животу људи. Претпоставка за то је свестрани развој и образовање грађана – појединаца. Ове две културе се међусобно прожимају и допуњавају, али су директно везане за државне функције, односно за државну културну политику, о чему је у својим делима говорио још Платон, дајући њен концепт и циљеве, области стваралаштва и границе слободе. Као основни и најзначајнији облик организовања друштва и носилаца власти на одређеној територији и правни субјект унутрашњег и међународног права, држава је регулатор најважнијих процеса и односа, па тиме и у сфери безбедности, културе, образовања и свега онога што води ка остварењу појединачних, заједничких и општих циљева, интереса и потреба. Дакле, она је незаменљиви старатељ друштвеног мира и реда. У савременим државама грађани и други субјекти добијају све већу важност и одговорност за регулисање различитих односа, као и улогу остварења заједничких потреба и интереса. Зато и ову област треба третирати не са „хијерархијског”, већ са „плуралистичког” становишта, односно становишта односа центра (или центара) власти и грађана и друштвених група које инсистира на њиховој партиципацији у процесима одлучивања.

Супротно стању конфликта, једна од највећих вредности за човека јесте мир и ред, али и стање у којем је могуће испољавати све конструктивне људске активности уз сарадњу, разумевање, свестрану помоћ, пријатељство, солидарност, толеранцију, љубав, слободу, културу и многе друге стваралачке садржаје. Оквире за све то чине владавина закона, права човека, демократија у одсуству принуде, силе, рата, разарања, уцена, притисака, дирижизма, поробљавања, страха, мржње и сличних околности.

Изузетни напредак човечанства, практичних и интелектуалних људских моћи, није, на жалост, могао разрешити проблем ни рата ни мира. То су два паралелна процеса која прате целокупну историју људског друштва. Исто као што постоје различити филозофскотеоријски и научно фундирани приступи овим питањима (од Хераклита до Расела и садашњих теоретичара), тако и у односу на културу налазимо вишезначна тумачења. Она је у директној зависности од поменутих два стања. Указујући на епохалну и културну различитост смисла и значења мира, И. Илић истиче да рат

тежи уједначавању култура, док је мир оно стање у којем свака култура цвета на свој сопствени неупоредиви начин.

Савремена технолошкотехничка и производна унификација одражава се и на свет културе, политичке и безбедности, што је последица не само економског већ и културног империјализма. Економска, политичка, војна, а посебно финансијска моћ обликују све видове културе по конципираним моделима, при чему се могу јасно препознати простори и припадници „слободног” и они „неслободног” света. Нисмо далеко од времена у којем ћемо препознати просторе опустошених аутохтоних, оригиналних култура. Сведоци смо процеса који И. Илић назива „Игра ништица” – „мир тако постаје илузија тако да би, бар у економији, једнога дана довео до тога да би два и два могло да буде пет, или оружаном примирје техничара нека патпозиција. Развој је назив за експанзију ове игре: за увлачење све већег броја учесника и њихових ресурса. Рах оесопотиса није мир људи, него мира роба. Стога монопол тога Рах оесопотиса мора бити погубан.”

Безбедносна култура мора препознати све облике насиља да би могла одбранили субјекте и објекте које штити. То значи да поље конфликта није само оно у коме „има крви”. Безбедносна култура и јаким и слабим мора бити компетентан бранитељ укупних вредности и добара са којима располаже друштво. Наследно и стечено знање пружа могућност адекватног противљења и пружања отпора жртве. Медији, литература и образовне институције у том смислу могу имати веома продуктиван учинак. Међутим, исти могу, уколико се нуде садржаји који фаворизују насиље, „право јачег”, оправдање примене силе и њених манифестација, стварати културне обрасце који доводе не само до угрожавања других већ и до самоугрожавања. Као пример који може да иде у прилог овој констатацији интересантно је истраживање удружења америчких психолога које је дошло до резултата да дете у Сједињеним Америчким Државама стиче рационалне диспозиције за касније свакодневно, што значи и политичко насилничко понашање, већ по томе што до краја основне школе само на телевизији види осам хиљада убистава и стотину хиљада других сцена насиља.

У вези са проблемима конфликта, њихове превенције и ублажавања насилничког понашања „треба јачати моћ друштва, јер једино демократија без насиља омогућује остварење људске заједнице ослобођене отуђености, неслободе и потчињености. Превазилажење насиља могуће је само као процес који човека потврђује као творца сопствене историје. Свесно превазилажење насиља у људском друштву подразумева афирмацију рационалних и хуманих средстава у комуницирању међу људима у којима ће доминирати стварање уместо разарања, договор и споразумевање уместо нетолеранције и неспоразумевања. У оној мери у којој друштвена свест буде одређивала човеков свет (као све мање свет нетрпеливих) он ће се потврђивати као стваралачки и све мање доминиран и зависан од насиља и владавине отуђених институција и мањина.” Несумњиво је да ће у глобалном свету подизање безбедносне културе имати капиталан учинак у спасавању људске заједнице од уништења и самоуништења, верујући у снагу људског разума и његову културу.

Све до сада поменуто у овом раду може се свести на питање слободе, посебно слободе човека, без обзира на то у каквим и којим колективитетима живи. Ако се зна да данас само петнаест посто становништва Земље располаже са преко осамдесет посто светског богатства, јасно је да већина човечанства живи у неслободи, у првом реду економској, која условљава и све остале видове слободе. Ако је почетком тридесетих година двадесетог века разлика између богатих и сиромашних била један према три (1:3), а да је данас један према седамстопедесет (1:750), јасно нам је куда је ишао свет и до какве је слободе и права дошао човек – грађанин. Сада у свету преко милијарду радно способних људи не може да оствари основно право на рад, а тиме ни на нормалан, слободан и безбедан живот. Транснационални организовани криминал, који је пенетрирао у политички, економски и војни живот, доминира светском сценом и условљава многе процесе, па чак утиче и на избијање ратова. Глобализација, униполаризација, стварање новог светског поретка, демократија, права човека и сличне максиме само су обланде за освајање света од стране најмоћнијих.

Схватити суштину бројних безбедносних проблема могуће је образовањем што већег броја људи управо ширењем безбедо-

носне културе и знања како би могли разумети због чега су многа развијена и средње развијена друштва, међу којима и наше, пошли путем инволуције, што је довело до тога да у земљама такозване транзиције осиромаше преко седамдесет милиона људи. Дошло је и до социјалног раслојавања, аномије, безвлашћа, криминализације и, нормално, најразличитијих видова сукоба, па и крвавих ратних збивања на нашим просторима. Уместо на подизању безбедносне културе друштва, инсистирало се на посебностима, разликама, шовинизму, субверзијама, лажима и свему ономе што би требало да буде страно разуму. Створени су услови у којима је могуће манипулисати народом, разним групама. На нашу несрећу, у нашој земљи наставља се агонија измишљањем нових посебности и разлика, као што су нове нације, језици, цркве, прекрајањем свима познатих историјских истина. Олигархијске структуре имају само један циљ – то је очување заузетих позиција по цену „жртвовања народа”. Уместо слободе и безбедности, нуде се лажи, опсене, глад, незапосленост и пустошење свих расположивих добара. Још је Русо (Rousseau) истицао да „одрећи се своје слободе, то значи одрећи се сваког својства човека, човечанских права, чак и своје дужности”. Кантов „категорички императив” има уточиште у Русоовим максимама о слободи. И Кант у вези са тим говори о практичком уму, чији основни задатак гласи: „Ради тако да максима твоје воље може и истовремено послужити као принцип општег законодавства.” Овде се наглашава слобода воље, док је човек у својој практичној делатности остао неслободан. Ово због чињенице што се у пракси укрштају правила слободе и јавна принуда.

Можемо без резерве закључити да живимо у свету неслободе и у времену у којем је неопходно темељно преиспитивање свих сегмената безбедности на објективан и научно доследан начин. У вези са свим овим остају многобројна питања на која треба дати праве одговоре, без претензије да се све појаве узроци, процеси угрожавања безбедности компетентно тумаче само из једног места.

Литература:

1. Енциклопедија политичке културе, Савремена администрација, Београд, 1993, стр. 566 („Култура” – аутор Р. Божовић)
2. Р. Лукић, Социологија морала, Научна књига, Београд, 1976, стр. 473.
3. С. Хантингтон, Сукоб цивилизација, ЦИД, Подгорица, 1998. год, стр. 266.
4. С. Милетић, Полицијско право, Полицијска академија, Београд, .
5. Мала политичка енциклопедија, Савремена администрација, Београд, 1966.
6. В. Јеротић, Разговори са православним духовницима, Књижевна заједница ”Борислав Станковић”, Врање, 1995, стр. 55.
7. Војни лексикон, ВИЗ, Београд, 1981.
8. Ф. Фукујама, Крај историје и последњи човек, ЦИД, Подгорица, 1998.
9. Енциклопедија политичке културе, Савремена администрација, Београд 1993, стр. 515 (В. Гоати – ”Конфликти, друштвени”)
10. Плагон, Држава, Култура, Београд, 1957.
11. И. Илић, Право на заједништво, Београд 1985, стр. 166.
12. Д. Симеуновић, Политичко насиље, Београд, 1998.
13. Жан Жак Русо, Друштвени уговор, Београд, 1949, стр.